

Національна академія наук України
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

VII МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
«ЕКОНОМІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА:
ВИКЛИКИ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ»

**ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА
ПОТЕНЦІАЛ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СОЛІДАРИЗМУ
В ЕКОНОМІЦІ ВОЄННОГО ЧАСУ**

Небрат Вікторія Василівна
д.е.н., завідувач відділу економічної історії

ВІЙНА Й ЕКОНОМІКА

Для вирішення головного завдання – вистояти у війні з РФ – Україні необхідно мобілізувати внутрішні ресурси. Передумовами для цього мають стати:

- по-перше, консолідація суспільства на засадах соціальної солідарності та національної згоди;
- по-друге, трансформація економічної моделі для забезпечення ефективного поєднання державного управління та ринково-конкурентних механізмів регулювання.

ДЕРЖАВА І РИНОК: ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА

1. Обмеження ринку;
заходи з релокації підприємств із метою їх збереження та відновлення діяльності;
бронювання працівників окремих підприємств; підтримка соціальної адаптації та економічної інтеграції вимушених переселенців.

2. Розгортання міжнародної фінансової допомоги та послаблення урядової політики обмежень ринку.
Державні фінансові програми сприяли адаптації бізнесу до нових умов, підвищенню попиту та забезпечували інвестиційне підживлення в умовах критичного дефіциту фінансових ресурсів.

3. Переналаштування економіки не лише до умов, а й до вимог воєнного часу.
Все більше підприємницьких структур долучаються до виробництва та постачання зброї для ЗСУ;
питання підтримки української армії включаються до стратегічного бізнес-менеджменту;
близько 30% компаній планують зростання, а 36% планує збільшити кількість персоналу.

ЕКОНОМІЧНА САМООРГАНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ

- Важливим аспектом змін підприємницького сектора в умовах війни є розвиток *неформальної економіки* як форми виживання й самозабезпечення населення.
- Нового імпульсу набув розвиток *соціального підприємництва* як форми залучення потенціалу раніше незадіяних ресурсів (оптимізація використання домашніх господарств, продукції присадибних ділянок, зменшення втрат сільськогосподарської сировини), способу вирішення соціальних проблем (жіноча та молодіжна зайнятість, психологічна підтримка через включення до суспільно значущої діяльності), забезпечення економічного ефекту (ринкова реалізація продукції, отримання доходу) та створення на цій основі сталої соціальної екосистеми.
- Пріоритетним напрямком місцевого підприємництва стала *власна переробка місцевої сировини, продовження ланцюжків створення продукції*. Зокрема, отримав новий імпульс розвиток крафтового виробництва.
- В умовах війни відбулася *активізація різних форм кооперації*, зокрема, через об'єднання для спільного користування послугами один одного, розвиток дрібного сімейного виробництва та ін.
- Набули нового змісту і масштабів форми *шерінгової економіки*, пов'язані з спільним користуванням обмеженими ресурсами. Зокрема, в умовах війни поряд із розвитком коворкінгу і краудфандингу для забезпечення бізнесу сформувалися фандрейзингові платформи для фінансування волонтерської діяльності.
- Таким чином підприємницький процес супроводжується відродженням віри у силу спільнот, зміцненням горизонтальної згуртованості та соціальної солідаризації.

ВЕЛИКИЙ БІЗНЕС

- Корпоративний сектор економіки України характеризується концентрацією в низькотехнологічних експортоорієнтованих галузях. Тому окупація Донбасу та частини південних областей, блокування чорноморських портів призвели до масштабних втрат і стискання цього сектору економіки.
- Зокрема, український гірничо-металургійний комплекс зазнав нищівного удару (втрати виробничих потужностей, закриття традиційних транспортних маршрутів, обвал експорту та скорочення внутрішнього споживання, перебої з електропостачанням). На початку повномасштабної війни Україна втратила близько 80% обсягу виробництва сталі.
- Останнім часом відзначається тренд повільного зростання металургійного виробництва, проте, порівняно з січнем 2022 р. у квітні 2024 р. виробництво сталі становило лише 38,38%, чавуну – 33,52%, прокату – 34,73%.
- Частковому відновленню металургійного виробництва значною мірою сприяло відкриття морських шляхів для експорту гірничо-металургійної продукції. Експорт Україною зернових та олійних культур у першому кварталі 2024 р. сягнув рівня 2021 р.
- Разом з тим, вимушене скорочення виробництва та експорту аграрної та промислової сировини вказує на імперативну необхідність структурної трансформації підприємницького сектора економіки.
- Механізмом солідаризації великого бізнесу та суспільства є розвиток корпоративної соціальної відповідальності. В умовах війни великі корпорації інтегрували в свої стратегії КСВ програми підтримки ЗСУ, ВПО, тероборони, життєстійкості громад; відбудови житла та соціальної інфраструктури. Разом з тим, збереження робочих місць, випуск продукції, захист довкілля та прав людей залишаються ключовими завданнями. Найновішим трендом / напрямом КСВ є реалізація корпораціями проєктів «Україна перш за все», «Національна ідентичність», «Культурний код України».

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД І НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ СОЛІДАРИЗМУ

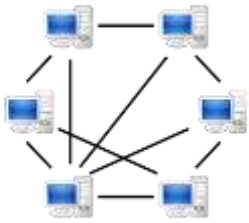
У західній політології та юриспруденції під *солідарністю* розуміється колективна, спільна відповідальність, а *солідаризація* трактується як об'єднання заради спільної справи, а також – процес розподілу ризиків.

Успішний зарубіжний досвід подолання наслідків війни, відбудови та розвитку засвідчує ефективність економічних форм та державної політики солідаризації. Зокрема: політика суспільної згоди та єдності (Японія); успішні практики партнерства держави і корпорацій у вирішенні завдань модернізаційної відбудови (Республіка Корея); об'єднання фермерських і дрібних сімейних господарств у кооперативи (Франція); діяльність місцевих громад, кооперації та неприбуткових організацій (Держава Ізраїль), урядові програми територіального вирівнювання, зокрема розвитку інфраструктури для підтримки підприємництва у відсталих районах (Італія) та ін.

На теперішній час через сільськогосподарську кооперацію реалізується 80% аграрної продукції країн Скандинавії, близько 50% – Німеччини, Іспанії та Франції.

Українській господарській культурі притаманні традиційні форми громадської самоорганізації на засадах солідаризму (кооперація, толоки, волонтерство, добровічність). Історичний досвід підтверджує, що українці, особливо в кризових ситуаціях, за давньою традицією демократичного самоврядування активно включаються в мережі об'єднаних асоціативних груп.

ТРЕНДИ І ПЕРСПЕКТИВИ

- Актуальною формою акумуляції та оптимізації використання обмежених ресурсів є *розвиток шерінгової економіки*. Проте реалізація потенціалу шерінгу та масштабування успішних практик потребує високого рівня ІКТ і доступності відповідної інфраструктури – пірингових соціальних мереж та широкосмугового мобільного Інтернету.
- Навіть в умовах війни завдяки підприємницькому сектору в Україні триває процес *формування нової інноваційної (креативної) економіки*. Разом з тим, для підтримки прогресивних структурно-технологічних зрушень і реалізації шансу перейти на вищі технологічні уклади, необхідна державна науково-технічна, структурно-інноваційна політика, що вимагає ресурсного забезпечення, у тому числі на основі потенціалу фіскальної солідарності.
- *Соціальні стратегії великих корпорацій та розвиток соціального підприємництва* виступають ефективними механізмами солідаризації суспільства і бізнесу. Підприємницький сектор має взяти на себе більше соціальних функцій у частині соціально-трудової інклюзії, навчання та професійної перепідготовки, забезпечення умов гідної праці, соціальної адаптації комбатантів та ін.
- Включення приватного підприємництва у *забезпечення оборонних потреб*, у т. ч. у високотехнологічних секторах, у виробництві комплектуючих, спорядження, медикаментів, харчування і т.п. визначає необхідність імплементації мобілізаційно-партнерської моделі ведення бізнесу.
- *Інтеграція малого і середнього бізнесу до проєктів відбудови*, які здійснюються і плануються з міжнародними організаціями, до урядових, регіональних та місцевих проєктів, є механізмом солідаризації та згуртування суспільства, а також чинником зміцнення економіки.

В умовах війни економіка України та її підприємницький сектор постали перед серйозними викликами і зазнали адаптаційної трансформації. Соціальна солідаризація населення вже виявила свій економічний потенціал. Успішні практики потребують масштабування, а перспективні форми – урядової підтримки.

Підприємництво та державна політика солідаризації

У контексті визначених цілей і трендів існує доцільність таких заходів:

- Розроблення механізмів підтримки солідарних ініціатив, акцій та проєктів *на рівні територіальних громад* з метою зменшення економічної нерівності та активізації підприємницького потенціалу (зокрема, через зменшення розривів у рівні можливостей працевлаштування, кредитування бізнесу, освіти, охорони здоров'я, отримання інших соціальних послуг).
- Економічні заходи *соціальної солідаризації на національному рівні* (державне фінансування програм підтримки населення, бізнесу, територіальних громад; збільшення доступу до послуг, ресурсів і можливостей; створення / активізація інструментів мультиплікації воєнних видатків; впровадження механізмів фіскального солідаризму; залучення кредитної системи до розподілу ризиків інвестування; стимулювання роботодавців до створення / трансформації робочих місць і розширення інклюзивності ринку праці; підтримка т. зв. активної старості з метою компенсації втрат трудового потенціалу; політика сприяння адаптації структури попиту та пропозиції на ринку праці).
- Зміцнення *просторової солідарності* через оптимізацію територіального розміщення з позицій безпеки; підтримка локального виробництва на місцевих ресурсах як засіб регіонального розвитку. Для зниження загроз необхідно забезпечити: розвиток галузей переробної промисловості; створення передумов для структурних трансформацій економіки; умови для розширення виробничих потужностей та інноваційної діяльності підприємств; підтримку діяльності релокованих підприємств.
- Децентралізація енергозабезпечення як основа енергетичної безпеки і стійкості підприємств і економіки загалом (*енергетична солідарність* замість централізму)
- В умовах посилення ризиків дезінтеграції економіки та десолідаризації соціуму політика вертикальної згуртованості як рамкова умова досягнення цілей і реалізації завдань оборони й безпеки, посилення стійкості й забезпечення відбудови та розвитку.

Дякую за увагу!